

УДК 369.5

**ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН З ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ
ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ - ОРІЄНТИР ДЛЯ УКРАЇНИ**

Братченко Людмила Євгеніївна

старший викладач

Комарова Олена Олексіївна

к.с.н., старший викладач

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: В статті досліджується та аналізується сучасний стан трьохрівневої пенсійної системи України, рейтинг найкращих пенсійних систем економічно розвинених країн світу. Акцентовано увагу на спільні цілі, які об'єднують різні пенсійні системи та рекомендовано Україні саме на них орієнтуватися за для досягнення ефективних результатів в реформуванні пенсійної системи.

Ключові слова: пенсія, пенсійна система, пенсіонер, накопичувальна система, недержавні пенсійні фонди.

Сьогодні, в умовах нестабільного розвитку української економіки, гострою проблемою постає питання сталого функціонування Пенсійного фонду та його наповнення, оскільки пенсійні виплати стають фактично єдиним джерелом доходу людини, яка завершила свою трудову діяльність. Постає питання щодо необхідності створення гарантованого соціального захисту пенсіонерів. Саме пенсійне страхування є однією з найважливіших складових системи соціального захисту, оскільки гідне грошове забезпечення людей похилого віку, якість їх життя та впевненість у майбутньому громадян, які сьогодні працюють - значною мірою залежить саме від створення умов їх гідного пенсійного забезпечення.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що сьогодні, в умовах погіршення демографічної ситуації, навантаження на населення працездатного віку щороку посилюється (на кожного працюючого вже доводиться два пенсіонера) та за даними Мінсоцполітики у 2025 р. тільки 8 % чоловіків і 10 % жінок в Україні зможуть отримувати пенсію за віком.[1] Тому стає зрозумілим необхідність проведення реформ в пенсійній системі України, що дасть можливість відповідати вимогам сучасності, прожитковим реаліям, гарантувати достойний рівень пенсій, підвищити рівень життя тим, хто сьогодні має статус пенсіонера, стабільність пенсійних виплат та захист їх від інфляції. Реформи в пенсійній системі стимулюватимуть самих українців відмовитися від зарплат в конвертах, тим самим своїми внесками забезпечити собі пенсію за віком, а молоде покоління, в подальшому, забезпечить собі безтурботну старість.

Метою статті є дослідження та аналіз сучасного стану пенсійної системи України, а також зарубіжного досвіду щодо організації та функціонування найкращих пенсійних систем; типів пенсій; унікальності та особливості пенсій; пропозицій щодо шляхів подальшого реформування пенсійної системи України.

Сучасна пенсійна система України має три рівні: перший рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка охоплює 100% найманих штатних працівників, включно з держслужбовцями; другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, яка здійснюється:

- а) пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів;
- б) страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

в) банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень.

Перший та другий рівні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування України. [2]

Другий рівень системи пенсійного забезпечення (накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування) повинен був запрацювати з 2012 році та передбачав відрахування до 7% від заробітної плати працівника на його персональний рахунок. І ці кошти повинні були «працювати», тобто інвестуватися в українську економіку, а дохід від цього інвестування у майбутньому збільшував би розмір пенсійних виплат.

Однак, як бачимо, цей рівень не працює. Доцільність запровадження другого рівня визначається українськими реаліями: загальним економічним станом в країні, станом вітчизняного фондового ринку, а також джерелом наповнення системи коштами. Проте, головною запорукою якісного функціонування другого рівня пенсійної системи України є збереження коштів цього рівня та відповідальність держави перед громадянами за ці кошти.

В Україні працюють лише перший і третій рівні системи пенсійного забезпечення.

Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення є складовою частиною системи накопичувального пенсійного забезпечення. Вона ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень. Основною метою запровадження системи – це отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням доходності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки. [2]

Згідно аналізу української асоціації адміністраторів пенсійних фондів станом на 31.03.2020 р. в Україні було зареєстровано 63 недержавних

пенсійних фондів, звітність до Нацкомфінпослуг подало 57 НПФ (з них 1 НПФ має нульові показники).

Всього загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів станом на 31.03.2020 року 3106,5 млн гривень. Учасниками НПФ є більше ніж 878,3 тис. осіб. Недержавні пенсійні фонди активно виконують своє головне призначення та виплачують пенсії учасникам. Так, станом на 31.03.2020 року НПФ виплатили більше ніж 986,7 млн гривень пенсій. [3]

Проте, не можна стверджувати, що сьогодні третій рівень української системи пенсійного забезпечення працює ефективно.

Причини неефективної роботи цього рівня в Україні є зрозумілими: високий рівень інфляції, що є наслідком низького рівня реальних доходів працюючих українців, несталий розвиток економіки, недовіра українців до самих недержавних пенсійних фондів.

Проблема нестачі державних коштів для виплати пенсій літнім людям в Україна сьогодні стоїть гостро і уникнути введення обов'язкового накопичувального рівня пенсійного забезпечити не вийде.

Отже, для вирішення проблеми дефіциту державного Пенсійного фонду України і небезпеки залишення без фінансового забезпечення майбутніх пенсіонерів, вкрай необхідно вивчити світовий досвід і зробити висновки з існуючої світової практики щодо необхідності термінового реформування системи пенсійного забезпечення.

Дослідники австралійського центру фінансових досліджень, консалтингової компанії з людських ресурсів Mercer та уряду австралійського штату Вікторія наголошують на тому, що у світі не існує ідеальної пенсійної системи, яку можна було б застосувати універсально в будь-якій країні.

Однак вони визнають те, що різні системи об'єднують спільні цілі та саме на них потрібно орієнтуватися для досягнення ефективних результатів.

Глобальний пенсійний індекс Мельбурн Мерсер враховує понад сорока показників для з'ясування їхньої адекватності, стійкості та цілісності. Значення індексу являє собою суму балів від 0% до 100%. [4]

Так, згідно досліджень та аналізу представлених даних Австралійський центр фінансових досліджень Monash Business School надає спільні цілі пенсійних систем, надаючи їм оцінку середнім зваженим із трьох субіндексів:

1) Адекватність – 40% (показує переваги, що надаються разом із важливими конструктивними особливостями системи):

- мінімальна пенсія гарантується бідним, становить прийнятний відсоток середньої зарплати в економіці;

- чистий коефіцієнт заміщення принаймні 65% зарплати (після оподаткування) для працівника з середнім доходом;

- принаймні 60% накопичених пенсійних коштів (прав) виплачуються як регулярні доходи (довічні анuitети).

2) Стійкість – 35% (показує напрям на майбутнє та вимірює різні показники, які впливатимуть на ймовірність того, що існуюча система матиме змогу продовжувати надавати ці переваги):

- принаймні 70% населення працездатного віку повинні бути учасниками недержавних пенсійних програм;

- активи пенсійних фондів повинні складати більше 100% ВВП для фінансування майбутніх пенсійних зобов'язань;

- щонайменше 70% осіб віком від 55 до 64 років повинні бути економічно активними (працювати).

3) Цілісність – 25% (розглядає елементи, які впливають на загальне управління й роботу системи, а також на рівень довіри громадян):

- сильний пруденційний регулятор, який контролює приватні пенсійні плани;

- регулярне інформування учасників щодо прогнозованого пенсійного доходу, витрат та надання регулярних звітів;

- чіткі вимоги щодо фінансування схем з визначеними внесками та визначеними виплатами. [5].

Проаналізуємо найкращі пенсійні системи, виходячи з рейтингу та значення індексу, віку виходу на пенсію, особливостей рівнів пенсійної системи та розміру пенсійних виплат.

Згідно рейтингу найкраща пенсійна система рейтинг «А» в Нідерландах (індекс - 80,3). У 2020-му вік виходу на пенсію в цій країні зріс до 66 років і 8 місяців, а в 2021-му - становитиме 67 років. Ще через рік він сягне 67 років і 3 місяці. Розмір місячної пенсії визначити однозначно неможливо, оскільки він складається з трьох рівнів пенсійної системи: соціальної базової пенсії, професійного (додаткового) забезпечення, добровільного індивідуального забезпечення.

Серед країн рейтингу «В» охарактеризуємо пенсійну систему Фінляндії (індекс 74,5). Вихід на пенсію у Фінляндії передбачено у різний вік: від 63 до 68 років. В окремих випадках – раніше (окремі випадки – 63, але тоді місячні виплати будуть на 0,4% менші). А якщо працювати і до 68 – щомісяця буде на 0,6% більша сума.

Треба зауважити, що в країні відбувається реформування пенсійного віку і поступово і чоловіки, і жінки йтимуть на пенсію у 65 років.

Пенсійна система у Фінляндії передбачає три основних різновиди пенсійних виплат: перша – трудова / професійна пенсія; друга – національна / народна пенсія; третя – гарантована пенсія.

Трудова пенсія формується за рахунок пенсійного страхування. Роботодавець зобов'язаний страхувати своїх працівників та страховий внесок прив'язується до зарплати та водночас фінансується і працівником, і роботодавцем.

Професійна пенсійна система є приватною і всі відрахування формуються на рахунках недержавних пенсійних установ та кас. Розмір накопичених коштів визначається у частці від заробітку в залежності від віку.

Народна, гарантована пенсія по старості (мінімальна пенсія і максимально наближена до прожиткового мінімуму) призначається тим, хто не

зміг заробити собі професійну пенсію, або її розмір дуже низький і виплачується Державною службою народного та соціального забезпечення.

Серед країн рейтингу «С+» охарактеризуємо пенсійну систему Великобританії (індекс 62,5). В країні відбувається реформування пенсійної системи, планується підвищення державного пенсійного віку до 66 років до жовтня 2020 року та до 67 років між 2026 і 2028 рр.

У Великобританії існує два типи пенсії і відповідно два способи їх отримання: державна пенсія та недержавна пенсія.

Для оформлення державної пенсії необхідно перераховувати фіксовану суму щомісяця до Пенсійного фонду не менше десяти років. Недержавний тип пенсії передбачає необхідність самостійно збирати гроші на своєму власному пенсійному рахунку. Особливість цього типу в тому, що британець самостійно вибирає розмір майбутньої пенсії. [6]

Серед країн рейтингу «С» охарактеризуємо пенсійну систему США (індекс 58,8). У США пенсійний вік в даний час підняли до 66 років і 2 місяці з поступовим збільшенням віку до 67 років в 2022 році.

Офіційно в США існує три способи її накопичення: внески до Фонду пенсійного страхування, щомісяця перераховуються роботодавцем; особисті інвестиції і накопичення; соціальне страхування (Social security).

Серед країн рейтингу «D» дамо характеристику пенсійної системи Японії (індекс 48,2). В Японії пенсійний вік становить 65 років для чоловіків і жінок. В цьому плані в Японії все стабільно і не ведеться розгляду щодо збільшення пенсійного віку.

Пенсії в Японії складається з трьох рівнів: основна пенсія; професійна; одноразова виплата.

Основною пенсією в Японії забезпечений кожен пенсіонер по досягненню 65-річного віку, яку забезпечує пенсійний фонд.

Професійна пенсія визначається в залежності від кількості відррахувань в пенсійний фонд, які не повинні бути менше 5% протягом усього періоду поки людина працювала і платила. Взагалі в Японії в пенсійний фонд повинні

вносити відрахування всі працездатні громадяни старше 20 років. А також в фонд повинні відраховувати і роботодавці.

Коли людина виходить на пенсію, вона буде отримувати виплати за тією системою, до якої відноситься.

Третя складова пенсії є одноразовою, яку пенсіонер може отримати відразу після виходу на пенсію. Розмір виплат формується таким чином: середній розмір заробітної плати; кількість відпрацьованих років в організації чи підприємстві. [7]

Отже, враховуючи досвід зарубіжних країн з організації національних пенсійних систем можна стверджувати, що недержавні пенсійні фонди у всіх країнах світу визнані важливими соціальними інститутами. Вони сприяють поліпшенню матеріального становища людей пенсійного віку і мають високий рівень довіри членів суспільства до пенсійної накопичувальної системи.

У зв'язку з цим, Україна повинна скористатися досвідом цих країн та розробити необхідні заходи щодо впровадження другого рівня пенсійної системи (обов'язкова накопичувальна система), а також третього рівня (добровільне недержавне пенсійне забезпечення). Третій рівень пенсійної системи повинен гарантувати збереження та зростання накопичених пенсійних виплат. Це можливо за умови сталого економічного розвитку країни, фондового ринку України, завдяки якому недержавні пенсійні фонди змогли б збільшувати накопичення пенсіонерів або пенсійні накопичення вкладати в інші високоліквідні активи. Над цим держава повинна обов'язково здійснювати контроль.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Миськевич Т. Реформування вітчизняної пенсійної системи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2677:reformuvannya-vitchiznyanoji-pensijnoji-sistemi&catid=8&Itemid=350.
2. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи України. Світовий досвід та українські реалії. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSI.pdf>.
3. ТОП 10 недержавних пенсійних фондів за результатами їх діяльності - аналіз УААПФ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vseswit.com.ua/ua/news/439.html>.
4. Володимир Яценко консультант проекту USAID "Трансформація фінансового сектору" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.google.com/url?>
5. Melbourne Mercer Global Pension Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу :https://www.globalpensionindex.com/wp-content/uploads/2017_MMGPI_Report.pdf
6. Цікаві факти про пенсійні системи в різних країнах світу Подробнее по ссылке: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-interesnye-fakty-o-pensionnyh-sistemah-v-raznyh-stranax-mira> [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-interesnye-fakty-o-pensionnyh-sistemah-v-raznyh-stranax-mira>.
7. Пенсія в Японії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://visasam.ru/emigration/pension/pensiya-v-yaponii.html>.